

José Saramago, *A Caverna*

Copyright © The Estate of José Saramago and Editorial Caminho, SA, Lisboa, 2000.

Published by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e.K., Frankfurt am Main, Germany
All rights reserved

© 2005, 2009, 2013 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © lightsource/Depositphotos.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

SARAMAGO, JOSÉ

Pestera /José Saramago. – trad. de Mioara Caragea. –
Iași: Polirom, 2013

ISBN: 978-973-46-4089-8

I. Caragea, Mioara (trad.)

821.134.3-31=135.1

Printed in ROMANIA

JOSÉ
SARAMAGO
Peștera

Traducere din limba portugheză
de Mioara Caragea

POLIROM
2013

sînt vremurile care se schimbă, sînt bătrînii care îmbătrînesc o zi în fiecare ceas, munca nu mai e ce era, și noi, care nu putem fi decît ce-am fost, deodată ne dăm seama că lumea nu mai are nevoie de noi, dacă a avut vreodata, dar credința că eram necesari părea destul, părea suficient și, într-un anume fel, era veșnică cît timp ne ținea viața, asta e veșnicia, nimic altceva. Marçal nu vorbi, doar își aşeză mîna stîngă peste mîna dreaptă a socrului, care ținea volanul. Cipriano Algor înghiți în sec, se uită la mîna care, blindă, dar fermă, părea că vrea să i-o protejeze pe a lui, oblica cicatrice răsucită care-i dilacera adînc pielea, ultima urmă a unei arsuri brutale care nu se știe din ce uimitor noroc nu pătrunse pînă la venele subiacente. Fără experiență, nepriceput, Marçal încercase să ajute la alimentarea cuptorului, să-i facă o impresie bună fetei pe care o curta de numai cîteva săptămîni, ca și tatălui ei, să-i arate că e un bărbat în toată firea, cînd, în realitate, de abia ieșise din adolescență și singurul lucru din viață și din lume despre care își închipuia că știe tot ce era de știut era că e îndrăgostit de fata olarului. Cel care a cunoscut vreodata asemenea certitudini își va imagina cu ușurință cu cît entuziasm tîra după el, creangă după creangă, lemnele din sopron, împingîndu-le apoi în flăcări, ce răsplătă supremă i se păreau, în acele momente, surpriza încîntată a Martei, zîmbetul binevoitor al mamei ei, privirea serioasă și rezervat aprobatoare a tatălui. Si deodată, fără să se înțeleagă vreodata de ce, considerînd că în memoria olarilor nu se păstra amintirea nici unei întîmplări asemănătoare, o flacără subțire, rapidă și sinuoasă ca limba

unei cobre, țîșni șuierînd din gura vîtrei și mușcă cu cruzime mîna băiatului, apropiată, inocentă, neștiutoare. Atunci s-a născut surda antipatie pe care familia Gacho a început s-o nutrească față de Algori, nu doar incalificabil de neatenți și de irresponsabili, ci și, conform inflexibilei lor judecăți, nerușinat de profitori, pentru că se folosiseră de sentimentele unui tînăr naiv ca să-l pună să lucreze pe gratis. Satele îndepărtate de civilizație nu sunt singurele unde apendicele cerebrale umane se arată în stare de a genera asemenea idei. Marta îngriji în mod repetat mîna lui Marçal, de multe ori îl consolă și-i răcori rana cu răsuflarea ei, și atît au perseverat amîndoi încît peste ani s-au căsătorit, totuși familiile nu s-au apropiat. Acum iubirea lor pare adormită, ce se poate face, pare un efect natural al timpului și al neliniștilor vieții, dar, dacă înțelepciunea veche încă mai e bună la ceva, dacă mai poate fi de vreo utilitate ignoranței moderne, să amintim împreună cu ea, discret, ca să nu rideți de noi, că atîta timp cât va exista viață, va exista speranță. Da, e adevărat, oricît de groși și de negri ar fi norii deasupra capului nostru, cerul, acolo sus, va fi mereu albastru, dar ploaia, grindina și fulgerele vin mereu în jos, omul nu știe ce să gîndească atunci cînd trebuie să se înțeleagă cu științe din acestea. Mîna lui Marçal s-a retras, aşa e obiceiul între bărbați, demonstrațiile de afecțiune, ca să fie virile, trebuie să fie rapide, instantanee, unii afirmă că e din pricina pudorii masculine, aşa o fi, dar să recunoaștem că și mai bărbat, în accepțiunea completă a cuvîntului, s-ar fi arătat Cipriano Algor, și desigur nu mai puțin viril, oprind furgoneta ca să-și îmbrătișeze

pe loc ginerele și să-i mulțumească pentru gest chiar acolo cu singurele cuvinte meritate, Îți mulțumesc că ți-ai pus mîna pe mîna mea, asta trebuia să spună, și nu să profite acum de seriozitatea momentului ca să se plîngă de ultimatumul impus de șeful departamentului de achiziții, închipuieste-ți, mi-a dat cincisprezece zile ca să retrag toate vasele, Cincisprezece zile, E adevărat, cincisprezece zile, și fără nici un ajutor, Îmi pare rău că nu-ți pot fi de folos, Sigur că nu poți, n-ai timp și nici n-ar fi bine pentru cariera ta să fii văzut în chip de hamal, mai rău e că nu știu cum să scap de niște cioburi pe care nu le vrea nimeni, Poate că vei reuși să vinzi vreun vas, Pentru vînzare ne ajung vasele pe care le avem în olărie, În cazul acesta, pare într-adevăr complicat, O să mai văd, poate le las pe undeva, pe drum, N-o să-ți dea voie poliția, Dacă rabla asta, în loc de furgonetă, era un camion care-și ridică lada, ar fi fost foarte simplu, un buton electric și gata, în mai puțin de un minut, ar ajunge totul în șant, Ai scăpa o dată sau de două ori de poliția rutieră, dar pînă la urmă tot te-ar prinde în flagrant, Altă soluție ar fi să găsesc o groapă pe cîmp, nu trebuie să fie prea adîncă, și să pun totul în ea, imaginează-ți ce nostrim ar fi să asistăm, peste o mie sau două mii de ani, la dezbatările arheologilor și antropologilor despre originea și motivele prezenței unei cantități atît de mari de vase, căni și oale de lut, și despre problematica lor utilitate, într-un loc nepopulat ca acesta, Acum e nepopulat, peste o mie sau două mii de ani nu e deloc imposibil că orașul va ajunge unde ne aflăm în acest moment, observă Marçal. Făcu o pauză, ca și

cum vorbele pe care le pronunțase îi cereau să reflecțeze iar la ele, și, cu tonul perplex al celui care, fără să priceapă cum, a ajuns la o concluzie logic impecabilă, adăugă, Sau Centrul. Or, știind noi că, în viața acestui socru și a acestui ginere, supărătoarea chestiune a Centrului nu e cîtuși de puțin pașnică, e de mirare că neașteptata aluzie a gardianului intern Marçal Gacho n-a avut urmări, că periculoasa propoziție Sau Centrul n-a declanșat imediat o nouă discuție, repetîndu-se toate neînțelegerile cunoscute și același șir de reproșuri surde sau explicite. Motivul pentru care au tăcut amândoi, presupunind că cel care, ca noi, observă din afară are posibilitatea să dezvăluie ceea ce, cu toată probabilitatea, nici pentru ei nu e clar, trebuie să fi fost faptul că vorbele respective au constituit în gura lui Marçal, luînd în considerare mai ales contextul în care au fost rostite, o noutate absolută. Se va spune că nu e aşa, că, dimpotrivă, admitînd posibilitatea că Centrul va face să dispara în viitor, printr-o absorbție teritorială de neoprit, cîmpurile pe care furgoneta le traversează acum, gardianul intern Marçal Gacho a subliniat, în nume propriu, și a aplaudat în forul său interior, puterea expansivă, în spațiu și în timp, a întreprinderii care îi plătește modestele servicii. Interpretarea ar fi valabilă și ar pune definitiv punct chestiunii dacă n-ar fi fost pauza aproape imperceptibilă, dacă acea clipă de suspendare aparentă a gîndirii n-ar corespunde, să ni se permită îndrăzneala presupunerii, apariției cuiva în stare pur și simplu să gîndească altfel. Dacă a fost aşa, este ușor de înțeles că Marçal Gacho n-a putut avansa imediat pe drumul deschis

In cele din urmă mor și cei care trăiesc în Centru, spuse Cipriano Algor, intrând în casă cu cîinele după el după ce-și dusec ginerele la slujbă, Presupun că nimeni nu și-a imaginat vreodată contrariul, răsunse Marta, știm cu toții că ei își au înăuntru propriul lor cimitir, Cimitirul nu se vede de pe stradă, însă fumul da, Care fum, De la crematoriu, Centrul nu are crematoriu, N-a avut, dar acum are, Cine ți-a spus, Marçal, cind am ajuns pe bulevard, am văzut fum ieșind din acoperiș, era ceva de care se vorbea și a ieșit bine, Marçal spune că începușeră să aibă probleme cu spațiul, Pe mine mă miră fumul, eram aproape sigur că tehnologia actuală l-a eliminat, Poate fac experiențe și ard alte lucruri, vechituri care nu mai sunt la modă, ca farfurile noastre, Nu te mai gîndi la farfurii, avem multă treabă, Am venit cît de repede am putut, doar l-am lăsat pe Marçal în fața ușii și m-am întors, răsunse Cipriano Algor. Omisesc micul ocol care i-a permis să treacă prin fața casci Isaurei Estudiosa și nu-și dădea seama că vorbele lui sunau a justificare improvizată, sau își dădea seama, dar nu reușea să-o evite. De fapt, îi lipsise curajul să opreasca furgoneta și să bată la ușa văduvei lui Joaquim Estudioso, dar n-a fost singurul motiv pentru care, pentru a folosi o expresie cam aspră, se arătase laș, se temusec mai ales că va deveni ridicol pomendindu-se în fața femeii fără să știe ce să-i spună și, în disperare de cauză, întrebînd-o despre urcior. O importantă întrebare va rămaîne pe

veci nelămurită, dacă, întrînd să schimbe două vorbe cu Isaura Estudiosa, Cipriano Algor i-ar fi povestit despre morți, fum și crematorii sau dacă, dimpotrivă, placerea conversației i-ar fi adus în minte vreo temă mai plăcută, precum revenirea rîndunelelor sau bogăția de flori care a răsărit pe cîmpuri. Marta însîră pe masa din bucătărie cele șase desene din ultima fază pregătitore, în ordine, măscăriciul, bufonul, infirmiera, eschimosul, mandarinul, asirianul cu barbă, asemănătoare celor supuse judecății șefului departamentului de achiziții, cu o deosebire sau două de detaliu, însă neînsemnate, nu sunt suficiente pentru a le considera versiuni diferite ale acleiași propunerii. Marta trase un scaun pentru tatăl ei, dar el rămase în picioare. Își rezemase mîinile pe masă, privea figurile una după alta, în sfîrșit spuse, E păcat că nu avem și perspectiva din profil, De ce, Ne-am face o idee mai precisă despre modul cum ar trebui să le modelăm, Ideea mea, amintește-ți, era să le modelam goale și apoi să le îmbrăcam, Nu cred că e o idee bună, De ce, Uîți că sănt o mie două sute, Da, știu foarte bine, sănt o mie două sute, A modela o mie două sute de statuete goale și apoi a le îmbrăca una cîte una înseamnă o muncă dublă, le-am face și le-am reface, Ai dreptate, ce prostie că nu m-am gîndit, Că veni vorba, și eu am fost la fel de prost, am crezut că Centrul va alege numai trei sau patru păpuși, și nu ne-a trecut prin cap că prima comandă va fi așa de mare, Vasăzică, n'avem decît o soluție, spuse Marta Exact, Modelăm cele șase păpuși care vor servi pentru mulaje, le coacem, și apoi hotărîm dacă vom lucra cu barbotină sau cu lut, Mi se pare că pentru barbotină nu avem destulă experiență, știm teoretic cum se face, dar nu ajunge, aici am lucrat mereu cu lut, spuse Cipriano Algor, Atunci cu lut să fie,

Cît despre cofraje, le comandăm unui tîmplar,
Dar mai întîi trebuie să le desenăm din profil,
spuse Marta, și din spate, bineînțeles, Va trebui
să inventezi, Nu e greu, cîteva linii simple ca să
ne ghidăm pentru modelaj. Erau doi generali
pașnici studiind harta operațiunilor, elaborînd
strategia și tactica, calculînd costurile, evaluînd
sacrificiile. Dușmanii care trebuie supuși sănt
aceste șase păpuși, pe jumătate serioase, pe
jumătate groteski, făcute din hîrtie colorată, vor
trebui forțate să se predea folosind armele lutu-
lui și apei, lemnului și ghipsului, vopselelor și
focului, și prin mîngîierea neobosită a mîinilor,
care nu sănt necesare numai pentru a iubi.
Atunci Cipriano Algor spuse, Trebuie să fim
atenți să facem mulajul doar din două bucăți,
dacă ar fi trei ne-am complica munca, Cred că
două vor ajunge, păpușile sănt simple, doar fața
și spatele, și gata, nici nu vreau să-mi închipui
ce dificultăți am fi avut dacă alegeam halebar-
dierul sau spadasinul, săpătorul sau flautistul,
ori lăncierul pe cal, ori muschetarul cu pene
la pălărie, spuse Marta, Sau scheletul cu aripi
și coasă, sau sfînta treime, spuse Cipriano Algor,
Avea aripi, La care te referi, La schelet, Avea,
desi nu înțeleg de ce naiba l-au reprezentat cu
aripi dacă e peste tot, pînă și în Centru, cum
am văzut de dimineață, Presupun că e de pe
vremea dumitale, observă Marta, zicala că cel
care vorbește de barcă vrea să se îmbarce, Nu c
de pe vremea mea, e de pe vremea străbunicului
tău, carc n-a văzut marca niciodată, nepotul
vorbește atît de mult despre barcă pentru că nu
vrea să uite că nu vrea să se urce în ea, Pace,
tată, Nu văd steagul alb, Iată-l, spuse Marta și-l
sărută. Cipriano Algor adună desenele, planul de
bătălie era gata, mai trebuia să sufle în corn și
să dea ordinul de atac, La luptă, la treabă, dar,
în ultima clipă, observă că lipsea un cui din

potcoava calului statului-major, or, soarta războiului va atîrna poate de acest cal, de această potcoavă și de acest cui, se știe că bidiviușchiop nu duce mesaje, sau, dacă le duce, riscă să le piardă pe drum. Mai e o problemă și sper să fie ultima, spuse Cipriano Algor, La ce te-ai gîndit acum, La mulaje, Am vorbit de mulaje, Am vorbit de matrițele mulajelor, doar de matrițe, ele trebuie păstrate, dar e vorba de mulajele pe care le folosim, nu putem modela două sute de păpuși cu un singur mulaj, nu rezistă, am începe cu un măscărici fără barbă și am termina cu o infirmieră bărboasă. Marta își întorsese ochii la primele cuvinte, simțea că i se urcă săngele în obraz și că nu-l putea trimite înapoi în venele și arterele protectoare, acolo unde rușinea și pudoarea devin firești și simple, vina o purta cuvîntul acela, matriță, și altele înrudite, mamă, maternitate, matern, vina o purta tăcerea ei, Deocamdată n-am să vorbesc cu tata despre asta, spusesese, iar acum nu mai putea să tacă, e adevarat că o întîrziere de două sau trei zile, dacă o numărăm și pe cea de azi, e o nimică toată pentru majoritatea femeilor, dar organismul ei fusese mereu exact, matematic, regulat, o pendulă biologică, ca să spunem aşa, dacă ar fi avut cea mai mică îndoială nu l-ar fi pus la curent pe Marçal, și acum ce să facă, tatăl ei așteaptă un răspuns, tatăl ei o privește mirat, nici măcar n-a zîmbit la gluma cu infirmiera bărboasă, pur și simplu nu l-a auzit, De ce-ai roșit, c imposibil să răspundă că nu c adevărat, că n-a roșit, în curînd, da, va putea s-o spună, pentru că brusc va păli, de acest sănge denunțător cu modurile lui opuse de a acuza nu se poate apăra decît printr-o confesiune completă, Tată, cred că săt gravitatională, spuse și își plecă privirea. Sprîncenele lui Cipriano Algor se ridică brusc, chipul lui își schimbă expresia, de la

mirare la o perplexitate surprinsă, apoi confuzia, pără să caute cele mai potrivite cuvinte în această situație, dar n-a găsit decât, De ce mi-o spui acum, de ce mi-o spui aşa, evident că ea n-a răspuns Mi-am adus acum aminte, ajunge cu prefacătoria, Pentru c-ai pronunțat cuvîntul matriță, Chiar am folosit acest cuvînt, Da, cînd ai vorbit de mulaje, Ai dreptate, îmi aduc aminte. Dialogul aluneca rapid spre absurd, devenise comic, Marta simțea o poftă nebună să ridă, dar, pe neașteptate, izbucni în lacrimi, culorile ii reveniră în obrajii, nu e neobișnuit ca stările opuse, contradictorii, să se manifeste la fel, Cred că da, tată, cred că sunt gravidă, Dar nu știi sigur, Ba da, știi sigur, Atunci de ce spui cred, Știu și eu, tulburare, nervozitate, se întimplă pentru prima dată, Marçal știe, I-am spus cînd a fost aici, De aceea vă purtați altfel ca de obicei ieri-dimineață, Ce idee, ti s-a părut, eram la fel ca intotdeauna, Dacă-ți închipui că mama ta și cu mine eram ca intotdeauna de ziua ta, Bineînțeles că nu, iartă-mă. Întrebarea la care Marta se aștepta de la începutul discuției veni, Și de ce nu mi-ai spus pînă acum, Ai destule griji, tată, Ti se pare că sunt îngrijorat, acum că am aflat, întrebă Cipriano Algor, Dar nu pară nici prea mulțumit, observă Marta, încercînd să evite fatalitatea, Sunt mulțumit în suflet, chiar foarte mulțumit, dar sper că nu te aștepți să mă pun pe dansat, nu sunt genul, Te-am supărat, Da, m-ai supărat, dacă nu spuneam cuvîntul acela, matriță, cît timp aș fi continuat să ignor că fiica mea e gravidă, cît timp m-ăș fi uitat la tine fără să știu, Tată, te rog, Probabil pînă cînd s-ar fi observat, pînă cînd ai fi început să ai greturi, și eu te-ăș fi întrebat ești-bolnavă-te-doare-burta, și tu mi-ai fi răspuns ce-prostic-tată-sînt-gravidă-am-uitat-să-ți-spun, Tată, te rog, repetă Marta plîngînd, azi n-ar trebui

să fie o zi de lacrimi, Ai dreptate, săt egoist,
Nu e asta, Săt egoist, dar, oricât mă străduiesc,
nu reușesc să înțeleg de ce nu mi-ai spus, ai
vorbit de griji, grijile mele săt și ale tale, olăria,
vasele, păpușile, viitorul, cine împărtășește un
lucru împărtășește totul. Marta își trecu rapid
degetele peste obrajii uzi, Am avut un motiv,
dar a fost o copilărie, mi-am imaginat sentimente
care probabil nu există, și, dacă există, nu
trebuie să mă bag unde nu-mi fierbe oala, Ce
poveste mai e și asta, ce vrei să spui, întrebă
Cipriano Algor, dar tonul vocii i se schimbăse,
aluzia la niște nedefinite sentimente de a căror
existență Marta ba se îndoia, ba credea în ele
îl tulburase, Mă refer la Isaura Estudiosa, rosti
Marta de parcă s-ar fi aruncat într-o baie cu
apă rece, Poftim, exclamă tatăl, M-am gîndit
că, dacă ești interesat de ea, cum mi s-a părut
uneori, și-ți spun că ești pe cale să ai un nepot,
ai putea, îmi dau seama că scrupulele mele
săt absurde, dar n-am reusit să le evit, Ce-aș
putea, Nu știu, tă-ăș aduce aminte, te-ăș face
să te simți prost, Adică imbecil și ridicol, Săt
vorbele tale, nu ale mele, Cu alte cuvinte, bâtrî-
nul văduv care face pe cocoșul, aruncînd ochiade
tandre unei văduve ca și el, dar din cele tinere,
și uite că vine fata moșului să-i dea de veste
că va fi bunic, ca și cum i-ar zice lasă-te de
jocuri, vremea ta a trecut, mulțumește-te să-ți
plimbi nepoțelul și să mulțumești cerului că ai
trăit astă, Oh, tată, E foarte greu să mă convingi
că nu e asta explicația pentru hotărîrea ta de
a ține secret ceva ce-ar fi trebuit să-mi spui
imediat, Cel puțin n-am avut intenții rele, Asta
ar mai fi lipsit, Îmi cer iertare, murmură Marta,
pierită, și plînsul reveni, de nestăvilit. Tatăl o
mîngîile pe păr, spuse, Lasă, timpul e un maestru
de ceremonii care ne aduce mereu acolo unde se
cuvine să fim, avansăm, ne oprim și dăm înapoi